

Indholdsfortegnelse

Indledning	2
Problemformulering	3
Læsevejledning	3
Begrebsafklaring	5
Teoretisk referenceramme	7
Begrundelse for valg af teori.....	8
Analysebærende begreber.....	8
<i>Subjektivitet og subjektivering</i>	8
<i>Positionering</i>	9
<i>Diskurs</i>	10
Empiri og metode	12
Undersøgelsesdesign af spørgeskemaundersøgelse.....	13
Undersøgelsesdesign af observation.....	13
Undersøgelsesdesign af fokusgruppeinterview.....	13
Beskrivelse af fundne data.....	14
Kritisk vurdering af metodevalg.....	16
Analyse	17
Analysestrategi.....	17
Diskurser og positioneringer.....	18
Elevernes identitetsudvikling.....	22
Lærernes kønnede forestillinger.....	24
Konklusion	26
Handleperspektiv	27
Perspektivering	30
Litteraturliste	32
Bilag 1: Spørgeskema til lærere	34
Bilag 2: Undervisningsplan til observation	36
Bilag 3 – Interviewguide fokusgruppeinterview	37

Indledning

Overalt i samfundet støder man på kønnede forestillinger, som fremstiller mænd og kvinder på bestemte måder. Man kan nærmest ikke tænde for sit TV eller læse en avis uden at blive konfronteret med en eller anden fremstilling af, hvordan mænd og kvinder er. Der er de meget åbenlyse og stereotype fremstillinger, som fx de berømte Oddset-reklamer med sloganet ”der er så meget, kvinder ikke forstår”, hvor kvinden fremstilles som en, der ikke forstår fodbold. Man finder dog også mere indirekte forestillinger om køn rundt omkring i medierne, fx i nyhederne, når det fremhæves, at en vis andel af sårede efter et bombeangreb er kvinder og børn og ikke omvendt fremhæver mændene, eller når værten i Hammerslag nævner, at kvinden nok bliver glad, når hun ser størrelsen på klædeskabet. I forlængelse af dette er min hypotese, at selvom disse eksempler på kønnede forestillinger ikke direkte dikterer, hvordan vi som mænd og kvinder skal agere, så er de med til både at skabe og opretholde en diskurs om, hvordan ”rigtige” mænd og kvinder er, eller i hvert fald ”bør” være, og at dette påvirker vores identitetsudvikling.

Dette er relevant i en lærerfaglig sammenhæng, hvor jeg kan observere, at der er forskelle på drenge og piger i skolen, både ift. fagligt niveau, adfærd og interesser, hvilket både understøttes af min egen undersøgelse i forbindelse med dette projekt, mine egne praksiserfaringer og ikke mindst nyere forskning på området (Nordahl 2010;Chor 2015). Selvom dette er et lidt ”tabubelagt” udsagn at komme med i denne tid, hvor tendensen i samfundet er, at betragte køn som noget socialt konstrueret fremfor noget biologisk essentialistisk, vil jeg fortsat hævde, at der **er** nogle væsentlige forskelle på drenge og piger i folkeskolen. I forlængelse af dette er mit fokus i denne opgave derfor ikke om eller hvordan, der er forskel på drenge og piger, men derimod hvorfor og hvordan denne forskel opstår.

I denne opgave er mit udgangspunkt, at der selvsagt er en given biologisk forskel på drenge og piger, men at denne ikke er den overvejende grund til, at der er disse mærkbare forskelle på kønnene i skolen. Dette understøttes også af et nyere neuropsykologisk forskningsprojekt, der understreger, at der ikke er målbare forskelle på den mandlige og den kvindelige hjerne (Richter 2015). Dog er der stadig delte meninger om problematikken, og forskningen på området er også stadig igangværende.

Da min hypotese er, at disse forskelle på drenge og piger altså ikke nødvendigvis kun er biologisk funderet, bliver det relevant at spørge, hvorfor disse forskelle så opstår i så høj en grad, som de gør? Min hypotese er, at det er den måde, vi taler om køn på i samfundet og i skolen, der er med til at skabe og vedligeholde forskellene. Det er de institutionelle diskurser, som vi hver dag bevæger os inden for, som skaber os og vores identitet. På baggrund af dette har jeg valgt, at have en socialkonstruktionistisk tilgang til mit projekt, da man her ser på begrebet køn som noget, der er socialt konstrueret gennem bl.a. diskurser, og jeg får herved mulighed for at afprøve mine hypoteser gennem en analyse af lærere og elevers sprog om køn. Dette fokus har jeg valgt, da jeg oplever det som en stor problematik, hvis den måde som lærere og elever taler om køn på i skolen rent faktisk kan være med til både at skabe og fastholde elevernes kønsspecifikke identiteter. Ydermere, hvis man ser denne forskel på drenge og piger som et resultat af bl.a. diskurser blandt lærere, mener jeg, at det er noget, man som lærer skal have stor opmærksomhed på i sin praksis, så man ikke risikerer at fastholde og reproducere denne forskel, men at man derimod bidrager til at fremme den enkelte elevs alsidige udvikling, hvilket ifølge folkeskolens formål er en af de væsentligste opgaver for lærere at varetage.

Min hypotese er, at den måde vi taler om køn på, har en indflydelse på vores identitetsudvikling. Det er derfor relevant at undersøge, hvilke kønnede forestillinger, som elever ude i folkeskolen støder på, både fra hinanden og fra lærere, samt hvordan dette påvirker deres forståelse af køn og dem selv. Det leder mig frem til følgende problemformulering:

Problemformulering

Hvilken betydning har lærere og elevers kønnede forestillinger for elevernes identitetsudvikling, og hvordan kan man som lærer forholde sig til denne problematik?

Læsevejledning

Udgangspunktet for min opgave er den forskel, jeg oplever på drenge og piger i skolen. Det medfører et ønske om at undersøge hvilke årsager, der ligger til grund for dette, og hvordan dette påvirker elevernes forståelse af sig selv. Da mine hypoteser om denne problematik

bunder i en socialkonstruktivistisk forståelse af køn og identitet, er det oplagt at anlægge netop denne teoretiske tilgang til mit projekt.

Opgaven er bygget op i ni afsnit, som kort beskrives nedenfor:

1. *Indledning*, hvor jeg præsenterer opgavens emne, emnets relevans for mit kommende virke som lærer, samt hvilke problemstillinger, jeg ønsker at undersøge.
2. *Problemformulering*, som tager udgangspunkt i de problemstillinger, som er omtalt i indledningen.
3. *Begrebsafklaring*, hvor jeg kort vil redegøre for nogle af opgavens meningsbærende begreber, som ikke inddrages i teoriafsnittet.
4. *Teoretisk referenceramme*, hvor jeg indledningsvis forklarer, hvordan mit valgte teoretiske udsigtspunkt, socialkonstruktionismen, og mine analysebærende begreber subjektivitet, diskurs og positionering er valgt, og hvordan disse relaterer sig til min problemformulering. Herefter begrebsafklarer jeg førnævnte begreber med afsæt i bl.a. Foucault, Jo Krøjer, Dorte Marie Søndergaard og Judith Butler, samt forklarer hvordan disse vil blive anvendt i analysen.
5. *Empiri og metode*, hvor jeg beskriver de valgte metoder, som er anvendt i indsamlingen af empiri, hhv. spørgeskemaundersøgelse, observation og fokusgruppeinterview, samt forklarer hvorfor disse er relevante i forhold til min undersøgelse. Herudover vil jeg også lave en kort beskrivelse af de fundne data. Afsnittet afsluttes med en kritisk vurdering af metoderne og den indsamlede data.
6. *Analyse*, som indledes med en kort beskrivelse af mine analyseovervejelser. Herefter analyseres de indsamlede data med de valgte analytiske begreber fra teoriafsnittet. Den vigtigste pointe i analysen er, at de kønnede forestillinger, som lærerne og eleverne fra min undersøgelse benytter sig af, har en tydelig indflydelse på elevernes forståelse af køn, og dermed også af sig selv og hinanden.
7. *Konklusion*, hvor problemformuleringen besvares ud fra de resultater, jeg nåede frem til på baggrund af min undersøgelse og analyse.
8. *Handleperspektiv*, hvor jeg forholder mig til, hvilken betydning mine resultater fra analysen har for min fremtidige lærergerning.
9. *Perspektivering*, hvor jeg overvejer om en anden teoretisk tilgang og et andet perspektiv på køn, kunne give andre og nye kvalificerede input til kønsproblematikken.

Begrebsafklaring

I følgende afsnit vil jeg, ved brug af eksisterende definitioner, kort redegøre for min forståelse af nogle af de vigtigste begreber, som jeg anvender i min problemformulering og i opgaven. Disse begreber er nødvendige at definere på nuværende tidspunkt, da de er meningsbærende for forståelsen af problemformuleringen og dermed opgaven som helhed.

Socialkonstruktivisme og socialkonstruktionisme

Socialkonstruktivisme er en videnskabsteoretisk grundopfattelse af, at al menneskelig erkendelse er socialt konstrueret. Ved dette forstås, at al erkendelse sker gennem et blik eller en forståelse, som ikke er medfødt, men som derimod er skabt som resultat af den sociale kontekst, man som menneske er en del af (kilde 1).

I min søgen efter litteratur og teoretisk materiale er jeg stødt på to teoretiske retninger, hhv. socialkonstruktivisme og socialkonstruktionisme. De to retninger anvendes ofte synonymt, og hovedpunkterne er også i store træk de samme, nemlig at der gøres op med realisme og essentialisme, og at man mener, at den sociale virkelighed er konstrueret af mennesker (Søndergaard 2006). Det er dog muligt at skelne imellem de to, da socialkonstruktionismen egentlig er en videreudvikling inden for psykologien af den samfundsvidenskabelige retning socialkonstruktivisme (Jensen 2013:56). Der hvor socialkonstruktionismen adskiller sig fra socialkonstruktivismen er ved, at den har sit hovedfokus på sproget som det konstituerende element (kilde 2). Selvom mit teoretiske udgangspunkt for denne opgave egentlig er mere socialkonstruktionistisk end socialkonstruktivistisk, da jeg fokuserer på sprogets betydning, har jeg valgt, at jeg ikke vil skelne imellem de to retninger. Dette har jeg valgt, da meget af den litteratur, jeg har valgt at anvende, bruger begreberne synonymt. Det er dog begrebet socialkonstruktionisme, som benyttes i størstedelen af litteraturen, og for at undgå forvirring, er det også det begreb, jeg har valgt at anvende fremadrettet i denne opgave. Når jeg taler om socialkonstruktionisme, er det derfor dækkende for ovenstående definition af både socialkonstruktivismen og socialkonstruktionismen.

Identitet

Identitet er et komplekst begreb, som bliver brugt både som hverdagsbegreb i dagligdagen og som et teoretisk begreb. Som teoretisk begreb forstås identitet meget forskelligt alt efter hvilket teoretisk perspektiv det anskues fra. Man taler her om, at identitet enten kan ses som

noget, der bliver til i en indre eller ydre proces (Rask 2014:180). Når man taler om identitet som en *indre* proces, mener man, at mennesket har én identitet, som man udvikler gennem relationer til andre. Identitet ses her som en kerne, som man kan finde frem til ved at spejle sig selv i andre (Jensen 2013; Rask 2014). Hvis man derimod ser identitet som noget, der bliver til i en *ydre* proces, taler man om, at denne skabes i gensidige forhandlinger mellem mennesker. Når for eksempel en elev samtaler med sin lærer, forhandles elevens identitet, og man kan dermed sige, at det sprog, som læreren benytter sig af, sætter muligheder og begrænsninger for elevens forhandling af identitet. Sproget er dog ikke det eneste, der sætter disse muligheder og begrænsninger for identitetsforhandling, også samfundsmæssige strukturer, som fx den måde skolen er organiseret på, spiller ind på dette (Rask 2014:181). Dette ligger i forlængelse af det socialkonstruktivistiske perspektiv, og Dorte Marie Søndergaard beskriver det på følgende måde:

"I det social konstruktionistiske perspektiv ... er [man] optaget af personlige og sociale identiteter som noget, der bliver til mellem mennesker; identiteterne anskues aldrig som fikserede slutprodukter, men ses hele tiden som fænomener i proces: fænomener der formes, forhandles, omskabes etc." (Søndergaard 2006;36).

Da jeg har valgt en socialkonstruktivistisk tilgang til denne opgave, tilslutter jeg mig den sidste forståelse, og begrebet identitet skal i denne opgave derfor forstås som noget, der skabes i en ydre proces, og dermed mellem mennesker.

Køn

Køn er ligesom identitet et begreb, som bruges både inden for forskning og i det daglige sprog. Dette er dog ikke den eneste lighed mellem de to begreber. Køn som begreb har også de samme to modstridende forståelser, nemlig at de kan ses som enten en indre kerne i mennesket eller som en ydre proces, der skabes blandt mennesker. Den *indre* forståelse af køn kan også kaldes biologisk essentialistisk, da man her forstår køn, som en biologisk funderet essens i mennesket, altså en medfødt ting, som er fuldstændig bestemmende for ens køn. Her tager man udgangspunkt i de biologiske kønsforskelle som bl.a. hjernen og kønshormoner. Ser man derimod køn som en *ydre* proces, er det ikke biologien, der former mennesket, men omgivelserne omkring det. Denne forståelse udspringer af den teoretiske

tilgang socialkonstruktivisme. Her ser man individet som en flydende og aldrig fuldendt størrelse, og individet er her selv med til at skabe, genskabe og omskabe sig selv afhængigt af de kontekster og relationer, som det befinder sig i (Kirk 2010:19). Man taler altså her om, at køn er noget, som man *gør*, fremfor noget man *er*. Køn er noget, du bliver, ved at udføre bestemte handlinger (Jensen 2013:53).

Af samme årsag som i afsnittet om identitet, nemlig at min problemformulering er funderet i et socialkonstruktivistisk perspektiv, har jeg valgt at tilslutte mig forståelsen af køn som en ydre proces, da dette giver mig mulighed for at undersøge sprogets påvirkning af elevers identitetsudvikling.

Kønnede forestillinger

Begrebet kønnede forestillinger optræder i min problemformulering, og dækker over de fordomme, stereotyper og opfattelser, som mennesker kan have om andre mennesker på baggrund af deres køn. Disse forestillinger kan både vedrøre udseende, interesser, adfærd og lignende. Et eksempel på en kønnet forestilling kunne fx være, at drenge har brug for at være mere fysisk aktive end piger.

Kønnede forventninger

Kønnede forventninger hænger sammen med ovenstående begreb om kønnede forestillinger, dog kan man sige, at kønnede forventninger er et resultat af de kønnede forestillinger, som man har. Hvis vi tager fat i ovenstående eksempel om, at drenge har brug for mere fysisk aktivitet end piger, kunne en kønnet forventning som resultat af dette være, at drenge er mere urolige end piger i undervisningen, fordi de her er nødt til at sidde stille.

Teoretisk referenceramme

I følgende afsnit vil jeg redegøre for mit teoretiske udgangspunkt, socialkonstruktionismen og mine analysebærende begreber, diskurser, positioneringer og subjektivering. Ydermere vil jeg forklare, hvorfor de valgte teorier og begreber er relevante i forhold til min undersøgelse, samt hvordan disse vil blive anvendt i analysen.

Begrundelse for valg af teori

På baggrund af min problemformulering og min hypotese om, at den måde vi taler om køn på, har en betydning for elevers identitetsudvikling, har jeg valgt at arbejde ud fra en socialkonstruktionistisk tilgang i min analyse. Derved får jeg mulighed for at undersøge, hvordan diskurser og positioneringer kan være med til både at skabe og fastholde elevers identitet. Som beskrevet tidligere er socialkonstruktionismen en videnskabsteoretisk position, hvor man antager, at virkeligheden er en social konstruktion, som skabes i sociale processer og relationer, og begreberne diskurs og positionering er udviklet inden for denne forståelsesramme.

Socialkonstruktionismen og begreberne positionering og diskurser er interessante og relevante for diskussionen om, hvordan køn og identitet skabes, fordi man her ser på ting som køn og identitet som sociale konstruktioner, der bliver skabt gennem blandt andet sproget. Dette er brugbart i forhold til min problemformulering, fordi jeg her gerne vil undersøge, hvordan lærere og elevers sprog om køn, påvirker elevernes identitetsudvikling. Denne undersøgelse bliver mulig, når jeg benytter en socialkonstruktionistisk tilgang.

Analysebærende begreber

Subjektivitet og subjektivering

Begrebet subjektivering stammer fra Foucault og dækker over menneskers forståelse af sig selv – deres subjektivitet. Ifølge socialkonstruktionister er denne subjektivitet noget, der hele tiden udvikles i samspil mellem den enkelte og omgivelserne (Løw & Skibsted 2012;217). Foucault hævder ydermere, at det ikke er muligt at finde frem til sandheden om et menneskes essens. Han mener, at det, den enkelte udtrykker i en diskurs, ikke er en direkte oversættelse af dennes indre men, at det derimod er individet, der indtager en position i diskursen, når denne taler (Ritchie 2005;144).

Denne beskrivelse af subjektivitet er den samme, som jeg har brugt til at definere begrebet identitet. Man kan sige, at for socialkonstruktionister er begrebet subjektivitet, det som mange vil forstå som identitet, og begrebet subjektivering, er den proces, hvori man skaber sin identitet. Grunden til, at socialkonstruktionister skelner imellem subjektivitet og identitet, er, at identitet som begreb oftest er forbundet med en opfattelse af selvet som noget iboende i

mennesket, en essens. Begrebet er dermed uhensigtsmæssigt i en socialkonstruktionistisk forståelsesramme (Ritchie 2005;143). Dog har jeg tidligere defineret begrebet identitet ud fra et socialkonstruktionistisk perspektiv, og jeg vil derfor fortsat benytte begrebet identitet, når jeg taler om elevernes selvforståelse.

Jf. Dorte Marie Søndergaard (2006) bringer dette mig videre til begrebet om positionering:

”Selvet eksisterer altså gennem dets relationer til omverdenen, og det er [...] her, positioneringsbegrebet bliver aktuelt. De konstituerende kræfter, som individet må udvikle sit selv i gensidig processering med, former og anviser subjektpositioner, som individerne kan overtage som deres egne.”

Positionering

Inden for psykologien arbejder man med begrebet positionering, som helt enkelt forklaret betyder, hvordan vi vælger at fremstille os selv og andre. Begrebet dækker altså både over, at man kan positionere sig selv og andre. Begrebet positionering er udviklet af Bronwyn Davies og Rom Harré (2014) som i 1990 udgav bogen ”Positioning: The Discursive Production of Selves”. Her ønsker de at gøre op med det gamle rollebegreb og i stedet skabe et begreb, som har mere dynamisk fokuserende potentialer (Søndergaard 2006).

Det, som positioneringsbegrebet formår, er, at det åbner for nye perspektiver og forståelser af mennesker og deres selvforståelse. Det sker i og med, at man her ser subjektets indtagelse af positioner som nøglen til forståelse af hvad identitet er (Ritchie 2005;144). Positioneringsbegrebet er derfor yderst relevant i forhold til min problemformulering, da jeg her ønsker at undersøge, hvordan elevens identitet udvikles igennem deltagelse i og reproduktion af diskurser om køn.

Inden for socialkonstruktionistisk psykologisk forskning, er der dog delte meninger om, hvor frit stillet det enkelte menneske er til at indtage en bestemt diskursiv position. Psykologen Kenneth J. Gergen, som anses for at være tilhænger af en mere radikal socialkonstruktionisme, er af den overbevisning, at den enkelte er helt frit stillet til at indtage en hvilken som helst position i enhver diskursiv relation, som han eller hun indgår i (Ritchie 2005). Overfor dette

står dog teoretikere som Harré og Davies, der med afsæt i Foucault, argumenterer for, at positionering skal forstås som en gensidig konstituerende proces, hvor man tilbydes forskellige subjektive måder at indtage positioner på, og at positionering dermed hverken er fuldkommen fastlagt i kraft af diskurser eller fuldstændig overladt til den enkelte (Ritchie 2005). Den sidste forståelse af begrebet er den mest dominerende i socialkonstruktionistisk teori, og også den forståelse, som jeg har valgt at beskæftige mig med fremadrettet, da det her bliver muligt at analysere, hvordan bl.a. diskursen om køn i skolen, herunder lærernes og elevernes sprog, påvirker elevernes positionering af sig selv og hinanden. Dette bringer mig videre til Foucaults diskursbegreb, som jeg redegør for i følgende afsnit.

Diskurs

Begrebet diskurs oprinder fra Foucault, og der findes mange definitioner af begrebet alt efter hvilken teoretisk retning, man taler ud fra. Helt forenklet kan en diskurs beskrives som 'bestemte måder at tale om tingene på i en given periode' (Jensen 2013). Jeg har valgt at tage udgangspunkt i den sociologiske forståelse af begrebet, hvor diskurs er et udtryk for, at mennesket sprogligt konstruerer forståelser og opfattelser af fænomener og begivenheder (kilde 3). Det beskrives på følgende måde i en bog af Nils Bredsdorff (2002):

"Diskurs er sprogbrug og brug af sproget i forhold til sociale, politiske og kulturelle formationer, dvs. strukturer, institutioner og normer. Diskurs er sprog, som afspejler social orden men også sprog som skaber social orden og skaber individers samkvem med samfundet."

Jeg vælger at benytte mig af denne definition, da jeg finder den fyldestgørende for alt, hvad diskursbegrebet indebærer. Da den også dækker aspektet omkring diskursens skabende kraft, gør det den ydermere relevant i forhold til min analyse af diskursen i skolen som medvirkende skaber af elevers identitet.

Som nævnt ovenfor er diskursbegrebet et dobbeltsidet begreb, som både rummer en eksisterende og skabende kraft. Dette aspekt af begrebet er vigtigt at tydeliggøre i forhold til min analyse, da det er her, at identitetsaspektet i min undersøgelse kommer på banen. Det der skal forstås ved, at begrebet er dobbeltsidet er, at det både beskriver og skaber en tilstand. Dette lidt komplekse aspekt af begrebet forklares nemmest ved følgende citat af Jo Krøjer:

"Vores relationer til hinanden er reguleret af bestemte diskurser, som vi forstår os selv igennem. Og når vi gør det, reproducerer vi disse diskurser gennem vores praksis, nemlig de måder som vi opfatter og omgås hinanden på." (Ritchie 2005;140).

Det der ligger i dette citat er, at den måde, som vi agerer på i en given sammenhæng, fx i skolesammenhæng, er bestemt af en diskurs. Og det, at vi underkaster os denne diskurs, gør, at vi faktisk reproducerer den og jf. forrige afsnit om subjektivering, forstår os selv igennem denne. Et konkret eksempel på dette kunne være, hvis der var en diskurs i blandt lærerne om, at drengeelever har brug for mere fysisk aktivitet end pigerne. Dette vil så have en indflydelse på lærerens ageren og forholdemåde over for eleverne fx ved, at de udtrykker over for eleverne, at drengene godt kunne have brug for at få brændt lidt krudt af og derfor foreslår, at de løber en tur i skolegården. Hvis drengene så gør dette, og pigerne ikke gør, og dermed underkaster sig diskursen, medvirker både drengenes, pigernes og lærerens ageren til opretholdelsen af diskursen, og dette vil, i forlængelse af subjektivitets- og positioneringsbegrebet, ifølge Dorte Marie Søndergaard, påvirke elevernes selvforståelse og dermed være med til at skabe deres identitet. Hun udtrykker det således:

" [...] subjektivitet kan ses som den samlede mængde af de diskursive positioner, som et individ indtager i de magtrelationer, som udgøres af diskursivt formidlede sociale relationer." (Søndergaard 2006;146).

Dette dækker altså over, at identitet kan forstås som en samlet betegnelse for alle de positioner, som den enkelte indtager i diskursive, sociale relationer.

Diskursbegrebet er relevant for min problemformulering, da jeg undersøger, hvordan den måde, lærere og elever taler om køn på i skolen, altså diskursen, påvirker elevernes identitetsudvikling. Baggrunden for, at jeg vælger at arbejde med diskursbegrebet i forhold til denne problematik er, at socialkonstruktionister opfatter vores identitet som noget, der opstår i sociale relationer, som formidles i sproget. Vores forståelse af hvem vi selv er, udfolder sig altså i diskurser (Ritchie 2005;143). I forlængelse af dette bliver det relevant at undersøge, hvilke diskurser der optræder i skolen og dermed hvordan, disse bidrager til

elevernes egen selvforståelse. De diskurser, som jeg ønsker at undersøge, er de kønnede forestillinger, der er til drenge og piger i skolen. Judith Butler kalder disse dominerende diskurser for commonsense-opfattelser, da de er blevet gentaget så mange gange, at de fremstår som de umiddelbart mest korrekte, hvilket dog ikke nødvendigvis er sandt forstået som eneste mulige (Ditlevsen 2015;74).

Empiri og metode

Opgavens problemfelt er undersøgt ud fra en både induktiv og deduktiv tilgang. Inden jeg indsamlede min empiri, havde jeg dannet mig et overblik over, hvilke teorier og begreber, som kunne være brugbare i min analyse, hvilket gør det til en deduktiv tilgang. Dog havde jeg ikke endeligt udvalgt og fastlagt mine analysebærende begreber. Nogle af dem, jeg endte med, havde jeg ikke viden om på forhånd, hvilket gør dele af undersøgelsen til induktiv.

For at besvare min problemformulering har jeg valgt at anvende flere forskellige metoder til indsamling af data. Det skyldes, at de enkelte dele af problemformuleringen krævede forskellige undersøgelsesmetoder for at kunne give relevant empiri til besvarelsen. Jeg har gjort brug af både kvalitative og kvantitative undersøgelser i min dataindsamling, nemlig spørgeskemaer, observation og fokusgruppeinterview. Nedenfor vil jeg kort beskrive, hvordan jeg benyttede mig af ovenstående metoder og hvorfor.

I min dataindsamling ønskede jeg at finde svar på, hvilke kønnede forestillinger, der florerer blandt lærere og elever i skolen. Derudover ønskede jeg at undersøge, om der var tegn på, at disse kønnede forestillinger havde en indflydelse på elevernes identitetsudvikling. Dette afspejles også i mit valg af metoder. Spørgeskemaundersøgelsen, som er den kvantitative del af min undersøgelse, kunne give et bredt og generelt billede af, hvilke kønnede forestillinger, som et udsnit af danske folkeskolelærere har. Både observationen og fokusgruppeinterviewet kunne give mulighed for at finde ud af, hvilke kønnede forestillinger, der florerer blandt elever, samt om der kan ses tegn på, at dette påvirker deres identitet. I nedenstående vil jeg kort gøre rede for mine undersøgelsesdesigns af de forskellige metoder, og herefter vil jeg lave en kritisk vurdering af de valgte metoder.

Undersøgellesdesign af spørgeskemaundersøgelse

For at få et indblik i de kønnede forestillinger, som flourerer blandt lærere på skoler, valgte jeg, at lave et kort spørgeskema, som jeg sendte ud via Facebook og Folkeskolen.dk (bilag 1). Spørgeskemaet bestod af ti spørgsmål med svarmulighederne "ja", "nej" og "ved ikke", samt mulighed for uddybende kommentarer. I spørgsmålet lagde jeg op til, at respondenterne gerne måtte uddybe deres svar, og jeg fik derfor også svar af mere kvalitativ karakter fra spørgeskemaerne. På baggrund af Dahler-Larsens råd til formulering af spørgeskemaer (Andersen & Boding 2014) valgte jeg at formulere meget præcise spørgsmål, som spurgte ind til præcis det, som jeg ville have svar på. Dette gjorde jeg for at øge sandsynligheden for, at de indsamlede svar ville være brugbare. Jeg har i alt modtaget 41 besvarelser, som dermed danner grundlag for min empiri.

Undersøgellesdesign af observation

Jeg ønskede også at opnå indsigt i hvilke forestillinger, elever har om køn, og hvordan eleverne taler om dette i skolen. Derfor valgte jeg at observere to lektioner i hhv. en 4. og en 9. klasse, hvor jeg selv havde planlagt undervisningen, som omhandlede køn (bilag 2). Her skulle eleverne bl.a. lave mindmaps over hvad, der kendetegner hhv. drenge og piger. Jeg ønskede igen et bredt billede af de aktuelle tendenser, og valgte derfor, at der skulle være et stort spring i aldersgruppen blandt de observerede. Jeg valgte 4. klasse som de yngste, da jeg vurderede, at dette ville være det laveste klassetrin, hvor eleverne sprogligt kunne reflektere over køn og dets betydning. 9. klasse valgte jeg både for at opnå størst muligt aldersforskel fra 4. klasse, men også for at øge sandsynligheden for, at eleverne kunne reflektere på et højt niveau. Min fremgangsmåde til observationen kan kategoriseres som systematisk ikke-deltagende (Andersen & Boding 2014), da jeg ikke deltog i selve undervisningen, men sad bagerst i klasselokalet og observerede, og på forhånd havde gjort mig tanker omkring, hvad jeg skulle observere. Jeg havde ikke en systematisk fremgangsmåde til at skrive mine observationer ned, men jeg vidste, at jeg skulle lytte efter kønnede forestillinger og skrev løbende noter til det, jeg hørte.

Undersøgellesdesign af fokusgruppeinterview

Jeg valgte at lave et fokusgruppeinterview, da jeg ønskede en metode, hvorpå jeg kunne få et mere indgående blik i nogle elevers tanker om køn. Her håbede jeg på, at eleverne kunne

reflektere over betydningen af køn for deres måde at være på. Jeg havde på forhånd valgt, at jeg ville lave et fokusgruppeinterview efter undervisningen i både 4. og 9. klasse, men grundet tidspress og logistik blev det desværre kun muligt i 4. klasse. Efter undervisningen valgte jeg fem elever, som skulle interviewes. Udvælgelsen var både vilkårlig og specifik. Jeg ønskede, at det var nogle elever, som havde lyst til at deltage, så jeg valgte derfor at spørge, om der var nogen, der havde lyst til at blive interviewet og udvalgte fem ud af den gruppe. Heraf valgte jeg bevidst en pige, som havde været meget aktiv og reflekteret i undervisningen, da jeg dermed håbede, at hun kunne løfte kvaliteten af interviewet og dermed min empiri. De fire andre elever, to piger og to drenge, udvalgte jeg tilfældigt. Jeg var dog bevidst om at blande kønnene, da jeg ønskede både drenge og pigers synspunkter. Begrundelsen for, at jeg valgte at lave et fokusgruppeinterview fremfor fx et enkeltinterview er, at jeg gerne ville have flere og nuancerede blikke på problematikkerne, samt at jeg ønskede, at eleverne skulle forholde sig til det, som de andre elever sagde, og dermed måske nå til et højere refleksionsniveau end ellers. Jeg startede interviewet med at forklare eleverne, at interviewet skulle foregå som en almindelig samtale, hvor alle kunne byde ind, og hvor der ikke var nogen rigtige eller forkerte svar. Jeg havde på forhånd udarbejdet en interviewguide (bilag 3), som ikke blev fulgt slavisk, men derimod blev brugt som rettesnor for at sikre, at interviewet fastholdt det rette fokus og at jeg kom hele vejen rundt om mit emne, som planlagt. Jeg valgte at benytte mig af denne struktur, hvor der er en høj grad af fleksibilitet, så jeg havde mulighed for at modellere samtalen alt efter hvilken retning, elevernes svar førte hen. Jeg lydoptog interviewet, så jeg kunne være mere til stede i interviewet, og ikke behøvede at fokusere på både at lytte og tage noter samtidig.

Beskrivelse af fundne data

I min gennemgang af min empiri stod det helt klart, at der var nogle helt tydelige forestillinger om køn blandt både lærere og elever. Nogle af de tydeligste forestillinger blandt lærerne var, at drengene var sværere at motivere, at de havde brug for mere bevægelse, og at de var stærkere og mere fysiske. Der var også enkelte forestillinger om piger, nemlig at de generelt var mere velforberejede, og at et tema som kærlighed i litteratur tiltalte dem mere end drengene. Udover disse specifikke forestillinger, var der også nogle generelle forestillinger om, at drenge og piger interesserer sig for forskellige ting, hvilket var noget, som flere lærere

udtrykte, at de overvejede, når de bl.a. skulle udvælge temaer eller litteratur til undervisningen.

De tydeligste forestillinger om drenge blandt eleverne, som gik igen i begge klasser, var, at drenge er: bedre til sport, især fodbold, stærkere end piger, mere dumdristige, laver ballade og gør flere dumme og åndssvage ting (sammenlignet med piger). De tydeligste forestillinger om piger blandt eleverne var, at piger tager ting mere personligt (end drenge), er meget fornuftige, er omsorgsfulde og hjælpsomme, og går meget op i deres udseende. Derudover var der også en helt klar forestilling om, at piger ser ud på en bestemt måde, nemlig at de har langt hår og går med makeup, kjole og stilletter.

Ud fra de kønnede forestillinger, som jeg har indsamlet blandt lærere og elever, er det tydeligt, at der er nogle klare diskurser om køn i skolen. Disse diskurser har jeg valgt at tematisere i følgende kategorier:

Diskurser blandt lærere:

- Drenge er mere fysiske end piger (I dette ligger der både, at drenge er stærkere, har brug for mere fysisk aktivitet og interesserer sig mere for fysiske aktiviteter)
- Drenge er sværere at motivere end piger
- Piger og drenge interesserer sig for forskellige ting

Diskurser blandt elever:

- Piger er mere fornuftige end drenge
- Drenge gør flere dumme ting end piger
- Piger ser ud på en bestemt måde (langt hår, kjole mm.)
- Drenge interesserer sig for fodbold

I min gennemgang af min empiri viste der sig også tydelige tegn på, at elevernes identitet blev påvirket af diskurser og forestillinger om køn. Dette kom tydeligst til udtryk i min observation i 9. klasse, hvor en dreng bl.a. udtrykte, at drenge ikke må græde. Der var også tegn at finde hos nogle af 4. klasses drengene fra mit fokusgruppeinterview, som fortalte, at de undlod at gå

i "pigetøj" og se "My Little Pony", da dette ville være pinligt i og med at, at det ikke "normalt" er noget, som drenge gør.

Kritisk vurdering af metodevalg

Generelt valgte jeg at have en meget direkte og åbenlys tilgang til min indsamling af data om kønnede forestillinger for at sikre mig, at jeg fik adgang til nogle af de forestillinger og eventuelle fordomme om køn, som lærere og elever har. Dette havde den konsekvens, at både lærere og elever nemt kunne gennemskue, hvad mit undersøgelsesfelt var og derved måske havde en idé om, hvad jeg gerne "ville" høre. Denne problematik er jeg bevidst om, og den har også influeret mit valg af analysepunkter. Dette vil jeg komme nærmere ind på i afsnittet 'analysestrategi'. For at undgå denne problematik kunne jeg have observeret noget "almindelig" undervisning, hvor timens indhold ikke omhandlede køn, hvilket kunne have øget den indsamlede empiris reliabilitet. Dog kan man argumentere for, at de forestillinger, som dukkede op, er nogen, som rent faktisk er til stede i lærernes og elevernes bevidsthed, da de ellers formentlig ikke havde været til rådighed hos informanterne og dermed sandsynligvis ikke ville være dukket op. Og hvis jeg ikke direkte havde "fremprovokeret" dem, havde jeg måske ikke fået den empiri, som jeg havde brug for. Udover dette er der også den fejlkilde ved observation, at jeg kan have påvirket dataindsamlingen i og med, at jeg var til stede i undervisningen. Dette kan have influeret elevernes ageren og svar, hvilket jeg er bevidst om i mit videre arbejde. Omvendt kan man sige, at det forhold, at eleverne kendte mig på forhånd, og at jeg ikke var en helt fremmed, kan have påvirket mine observationer i en positiv retning, fordi eleverne på den måde umiddelbart accepterer min tilstedeværelse og dermed ikke lader mig 'forstyrre' deres svar, som kunne være sket med en fremmed forsker.

For at have fået en mere indgående viden om de kønnede forestillinger, der er blandt lærere, kunne det have været nyttigt at interviewe nogle lærere eller observere noget undervisning i stedet for en spørgeskemaundersøgelse. En af ulemperne ved en spørgeskemaundersøgelse er nemlig, at man ikke har mulighed for at spørge ind til de svar, man får, og det begrænser muligheden for hvilke konklusioner, man kan drage ud af materialet.

I mit fokusgruppeinterview valgte jeg at have informanter af begge køn. Dette valgte jeg, da jeg ønskede både piger og drenge overvejelser om køn. Dette kan dog også have influeret dataindsamlingen, da elever kan have en tendens til at opføre sig forskelligt alt efter hvilken

gruppesammensætning, de er i. Her kunne jeg med fordel have lavet flere interviews med både homo- og heterogene grupper og derefter sammenholdt den indsamlede data for at vurdere og minimere eventuelle fejlkilder. Fx kan jeg ikke udelukke, at begge køns reproduktion af de kønnede diskurser forstærkes eller svækkes i forskellige sammensætninger af grupper, netop fordi kønsidentiteten ifølge de teorier, jeg trækker på, skabes i relationer.

Analyse

I dette afsnit vil jeg indledningsvis kort redegøre for mine analyseovervejelser. Herefter vil jeg på baggrund af min teori, analysere mig frem til, hvordan de førnævnte diskurser og kønnede forestillinger kan have en indflydelse på elevers identitetsudvikling.

Analysestrategi

Efter min dataindsamling læste jeg mine noter fra observationerne igennem, lyttede til optagelsen af fokusgruppeinterviewet og indhentede min data fra spørgeskemaundersøgelsen. Inden selve analysen foretog jeg en kategorisering og kodning af emner på baggrund af min teoretiske referenceramme, hvilket resulterede i tre overordnede analysekategorier, hhv. 'diskurser og positioneringer', 'elevernes identitetsudvikling' og 'lærerens kønnede forestillinger'. På baggrund af dette er der ikke nogen systematik (set i forhold til datatype) i den måde, hvorpå min empiri bliver inddraget, men jeg inddrager empiri fra både spørgeskemaundersøgelsen, observationerne og fokusgruppeinterviewet, der hvor det giver mening i forhold til kategorierne og anlægger dermed en tværgående tilgang til mine data. Dog skelner jeg i mine observationer alt efter om det er fra 4. eller 9. klasse.

Under den efterfølgende gennemlæsning og gennemlytning af min data, markerede jeg, hvor i materialet noget relevant forekom i forhold til hvert enkelt emne, og herefter samlede jeg disse i et dokument og analysen kunne begynde. I analysen forbinder jeg dataene med den teoretiske referenceramme, og jeg benytter både citater og meningskondensering for bedst muligt at kunne belyse de mest relevante aspekter frem af dataene.

Som nævnt i afsnittet 'kritisk vurdering af metoder' var der en problematik omkring min tilgang til spørgeskemaundersøgelsen. Jeg valgte nogle meget direkte spørgsmål, hvor

formålet med min undersøgelse, var meget gennemsigtigt. Dette kunne tydeligt ses i lærernes svar, som var præget af en "korrekthed" og det jeg tolker som en "frygt" for at komme til at sige noget forkert eller noget, der kunne opfattes som aktuelt politisk ukorrekt. Årsagen til dette vil jeg komme nærmere ind på i min perspektivering. Dette forhold resulterede i, at min indsamlede empiri fra spørgeskemaundersøgelsen til dels manglede reliabilitet og validitet. På baggrund af dette har jeg valgt, at jeg kun i begrænset omfang vil inddrage data fra spørgeskemaundersøgelsen i min analyse, og at jeg i stedet vil anvende denne i perspektiveringen.

Diskurser og positioneringer

Det er tydeligt, at der er en diskurs blandt drengene i 9. klasse om, at man skal opføre sig på en bestemt måde for at være en dreng. Hvad denne diskurs helt konkret indebærer, bliver beskrevet i det følgende. En af drengene udtaler sig således:

"Hvad det vil sige at være en dreng er vel rent biologisk bare, at man er født som dreng, det handler jo mere om, om man så også bliver accepteret af andre som dreng."

Dette citat viser meget tydeligt, at denne elev har reflekteret over, at køn både kan være noget, som er biologisk og socialt. Han giver her udtryk for en socialkonstruktivistisk forståelse af køn i og med, at han siger, at det at være en dreng afhænger af den måde, man opfører sig på. Dette er, hvad Judith Butler kalder 'performativt køn' (Ditlevsen 2015;75). Dette begreb lægger sig op ad begrebet 'performativ subjektivering', som indebærer, at man skaber sig selv som subjekt, når man handler. I forhold til dette betyder det 'performative køn' altså, at den måde, man opfører sig på, skaber ens køn.

Jeg spurgte herefter nærmere ind til, hvordan de så mente, at man blev accepteret som dreng, og en anden dreng svarede:

"Hvis man vil accepteres som dreng af andre drenge, skal man måske fx ikke kun hænge ud med pigerne og fx opføre sig fimset eller gå med neglelak osv., så vil man nok blive opfattet som bøsset eller tøsset."

Det var ikke alle elever, der var enige i den udtalelse, men det var dog alligevel størstedelen. Citatet beskriver også en helt tydelig diskurs i samfundet, hvor drenge og mænd, der opfører sig på en måde, som af majoriteten anses som værende feminint, bliver positioneret som "fimsede" eller "bøssede". Det er helt tydeligt ud fra citatet og dettes anerkendelse af størstedelen af de andre elever, at det også er en tydelig diskurs blandt disse elever. Denne diskurs kan være en skabende faktor i forhold til, hvilke positioner drengene i den pågældende klasse kan indtage i og med at diskurser, ifølge Harré og Davies, "*besidder en vis kraft til at gennem sætte sig og dermed blive reproduceret i de måder, vi forholder os til vores omgivelser på*" (Ritchie 2005;145). Jo Krøjer tilføjer til dette, at når man har en diskursiveret viden om et fænomen, så er man tilbøjelig til at indtage en af de positioner, som denne diskurs tilbyder. Hvis man eksemplificerer dette til forrige citat og den dertil følgende diskurs, vil det altså sige, at fordi eleverne har en viden om, at diskursen blandt drengene er, at man ikke må opføre sig feminint, så vil drengene være tilbøjelige til at indtage en af de positioner, som er acceptable inden for diskursen. Dette hænger sammen med problematikken om, hvor frit den enkelte er stillet til at indtage positioner. Som jeg argumenterede for i positioneringsafsnittet, ser jeg det som en gensidig proces mellem diskurs og subjekt, og den enkelte er dermed ikke frit stillet til at indtage hvilke som helst positioner. Dette er, hvad jeg hentyder til, når jeg taler om acceptable positioner.

Hvis man sammenholder det med ovenstående citat fra eleven, kan man altså argumentere for, at drengenelever i den pågældende klasse vil være mindre tilbøjelige til at positionere sig selv på måder, som kan blive opfattet som feminine. Dog er det en vigtig pointe, at positioneringer ikke er fastlagt af diskursen men, at de er en gensidig proces imellem de diskursivt mulige positioner, og subjektets egen måde at indtage disse på (Ritchie 2005;145). Altså er vi ikke fuldkommen underlagt diskursen, men har også selv mulighed for at påvirke vores positioneringsmuligheder.

Man kan altså jf. ovenstående argumentere for, at der i denne 9. klasse er et begrænset antal positioneringsmuligheder for drengene at indtage, hvis de vil accepteres inden for diskursen. Som sagt er de ikke tvunget til at indtage disse positioner, men i og med at eleverne ved, hvad diskursen er, så er de også velvidende om, hvad der vil ske, hvis de indtager andre positioner end dem, der bliver tilbudt inden for diskursen. Som eleven fra forrige citat tilføjede:

"Hvis en dreng kom i skole med rød neglelak på, så ville man jo nok stikke lidt til ham og drille ham."

Drengene i klassen ville altså risikere at blive positioneret som "tøse" eller lignende af de andre og blive drillet, hvis de ikke opførte sig som diskursen lægger op til. Problematikken ved denne situation er, at hver gang denne proces, hvor en diskurs skaber positioneringer, sker, medvirker det til, at diskursen opretholdes.

"Og når eleven underkaster sig den pågældende diskurs ved at forstå sig selv som [...] ordblind, medvirker eleven og lærerens praksis til opretholdelsen af den diskursive praksis." (Ritchie 2005;140).

Ovenstående citat omhandler godt nok læsevanskeligheder og en lærer-elev-relation, men kan dog alligevel sagtens bruges til at demonstrere min pointe. Når drengeeleverne i 9. klasse underkaster sig diskursen om, hvordan drenge skal være ved netop at opføre sig, som diskursen foreskriver, og dermed forstå sig selv igennem den, er de med til at opretholde og reproducere diskursen. Dette skal forstås i forlængelse af min tidligere gennemgang af begrebet subjektivitet, vores forståelse af os selv, som ifølge Dorte Marie Søndergaard er en sum af de positioner, som vi indtager i diskurser.

I 4. klasse var der også nogle tydelige diskurser om køn, selvom de her var mere kritiske over for dem end 9. klasse var. Eleverne var meget reflekterede og hver gang, der var en, der havde sagt noget, som kunne opfattes generaliserende sagde de selv "ikke for at generalisere" eller en anden i klassen sagde "det kan en dreng/pige da også godt" eller lignende. Altså var de meget bevidste om ikke at gøre forskel på drenge og piger. På trods af dette fik jeg dog et indblik i nogle af de diskurser, som florerede blandt eleverne på dette klassetrin.

Vi så en reklame for Faxe Kondi, der hedder 'Når der går sport i den', som er en reklame, der tydeligvis er målrettet drenge. Den portrætterer en gruppe drenge, der spiller fodbold, leger madkamp, bryder ind på et stadion, slår hinanden med håndklæder osv. Efterfølgende blev der spurgt ind til, hvad eleverne syntes om reklamen, og om den portrætterede drenge

sandfærdigt. Alle drengene syntes, at det var en virkelig god og sjov reklame, som passede godt på den måde, som drenge opfører sig. En af drengene udtrykte sig således:

"Det var bare en mega fed reklame! Og den passer virkelig godt på drenge. Drenge går bare mere til den og gør flere dumme ting. Drenge er ligeglade, de gør det bare. Og selvom reklamen måske fremstiller drenge som åndssvage og dumme, så synes jeg det er positivt, for de har det jo sjovt."

I dette citat er det tydeligt, at der er en diskurs om, at drenge gør vildere og dummere ting end piger. Selvom nogle af pigerne brød ind og sagde, at piger lige såvel kunne opføre sig på den måde, var det klart, også ud fra elevernes egne mindmaps om piger og drenges kendetegn, at det ikke var det, som de mente kendetegnede piger, men det var det derimod med drengene. Herefter spurgte vi ind til, hvordan reklamen mon ville have været, hvis den havde været målrettet piger. Her svarede en dreng:

"Så havde den nok været sådan mere stille og trist. Altså, så havde de nok bare siddet hjemme på deres værelse med tændte stearinlys og snakket."

Til denne udtalelse blev flere af pigerne lidt sure og sagde, at det altså ikke var rigtigt, og at piger også godt kunne opføre sig åndssvagt, men at de bare ikke reklamerede med det, ligesom drenge gør. Til dette svarede drengene enstemmigt, at piger i hvert fald ikke ville opføre sig som i reklamen. En dreng sagde, at en pige sikkert ville blive vildt sur over at få kastet en syltet agurk i hovedet.

Alle disse kommentarer fra eleverne viser nogle helt klare diskurser og positioneringer blandt eleverne. Der er tydeligvis nogle diskurser om, at drenge opfører sig åndssvagt, og at piger i hvert fald ikke opfører sig sådan. Det er altså to meget modsætningsfyldte diskurser, der er om drenge og piger i denne klasse, og det bliver dermed også nogle meget forskellige positioner, som kønnene tilbydes inden for de forskellige diskurser. Drengene bliver tilbudt positioner som "sjove" og "dumme", hvor pigerne modsat bliver tilbudt positioner som "pæne" og "kedelige". Som nævnt tidligere er eleverne ikke tvunget til at indtage disse positioner, men da diskurser har en tendens til at blive reproduceret, vil eleverne være

tilbøjelige til at vælge de positioner, som de bliver tilbudt (Ritchie 2005;145). Disse mulige positioner er også afhængige af, hvilken social arena man befinder sig i, og vores identitet kan derfor variere over tid og sted alt afhængig af hvilken diskursiv praksis, man befinder sig i (Søndergaard 2006;38). Dette fører mig videre til mit næste analysepunkt, som er, hvordan disse diskurser og positioneringer påvirker elevernes identitet.

Elevernes identitetsudvikling

I ovenstående gennemgik jeg, hvordan diskurserne om køn i 4. og 9. klasse påvirkede elevernes positioneringsmuligheder. Nu vil jeg undersøge, hvordan disse har indflydelse på elevernes identitetsudvikling.

Som gennemgået i teoriafsnittet forstår socialkonstruktionister vores identitet, som summen af de positioner subjektet indtager i de diskurser, de indgår i (Ritchie 2005;144). På baggrund af dette kan man argumentere for, at diskursen påvirker elevernes mulighed for at udvikle en alsidig identitet. Der var også tydelige tegn i 9. klasse på, at diskursen havde påvirket drengenes identitet:

"Altså jeg synes, der er meget tydelige "regler" for hvad drenge og piger "må". Fx, så må mænd ikke græde, så fremstår man som svag og bliver kaldt en tøs. Jeg har fx aldrig set min far græde, men jeg har set min mor græde masser af gange. Så bliver man som dreng ligesom også bekræftet i, at mænd ikke må græde."

Dette citat viser meget tydeligt, at denne elev er blevet påvirket af diskursen om, hvordan "rigtige" mænd og drenge skal være. Da jeg spurgte lidt mere ind til det, viste det sig, at eleven selv tænkte meget over dette, hvis han stod i en situation, hvor han var ved at græde. Dette kunne mange af de andre drengelæver også nikke genkendende til. Her er der altså sket det, at diskursen har "dikteret" nogle positionsmuligheder for drengene, som de kan indtage, hvis de vil accepteres af diskursen, samfundet og de andre elever som en dreng. Drengene er bevidste om dette og fortæller, at de på baggrund af dette prøver at undgå at græde. Dermed er det tydeligt, at drengenes forståelse af at være dreng, og dermed deres forståelse af sig selv og deres identitet, er blevet påvirket af diskursen, i og med at de opfører sig på en bestemt

måde på grund af det. I forlængelse af den socialkonstruktionistiske tankegang er denne identitet dog en proces, som den enkelte konstant skaber i samspil med andre, og denne forståelse af sig selv er dermed ikke fastlåst.

I 4. klasse var det også tydeligt, at diskurserne om køn, havde påvirket elevernes identitet. Det var ikke i ligeså udpræget grad som i 9. klasse, hvilket jeg formoder, kan skyldes to forhold. For det første tror jeg, at det gør en forskel, at 4. klasses eleverne er i en alder, hvor de ikke er gået i puberteten endnu. Dette gør, at der endnu ikke er meget tydelige og observerbare forskelle blandt kønnene, som eleverne lægger mærke til. For det andet antager jeg, at det har noget med diskursen i skolen at gøre. Dette kan man argumentere for i forlængelse af forståelsen af diskurs som en skabende faktor. Som nævnt i den teoretiske gennemgang af diskursbegrebet, er socialkonstruktionister af den overbevisning, at vi forstår os selv igennem sociale relationer, som er bestemt af diskurser, og at det forhold, at vi gør det, er med til at reproducere denne diskurs. Hvis man sammenholder det med ovenstående, kunne man altså argumentere for, at eleverne i 9. klasse, som har gået i skole længere tid end 4. klasserne, har været en del af skolens diskurser over en længere periode, og altså har forstået sig selv igennem disse diskurser og dermed reproduceret dem gennem længere tid.

På trods af ovenstående var der altså tydelige indikatorer på, at diskurserne om køn, havde påvirket identitetsudviklingen hos eleverne i 4. klasse. Der hvor det var allertydeligst var i forhold til ting som fx hvordan man så ud og hvilke ting, man lavede. Da eleverne skulle kendetegne piger, handlede meget af det om, hvordan piger så ud. Kendetegnene her var bl.a., at de havde langt hår, gik med neglelak og makeup, gik med stilletter og kjole og lignende. Der var altså en klar diskurs om, hvordan piger skulle se ud. Denne diskurs havde påvirket nogle af drengenes identitet, hvilket fx kommer til udtryk i denne samtale fra fokusgruppeinterviewet:

- Interviewer: *"Hvis nu der ikke var noget, der hed drenge og piger, og I alle sammen var intetkøn, tror I så, at I ville gøre nogle ting anderledes? Ville I opføre jer på en anden måde eller se anderledes ud?"*
- Dreng 1: *"Jeg ville nok få længere hår. Og gå i nogle andre sko. Måske sådan nogle lidt finere, pigesko. Det gad jeg godt."*

- *Dreng 5: "Jeg tror måske jeg ville se nogle andre ting i fjernsynet. Jeg ville nok se meget mere 'My Little Pony' end jeg gør nu, og se mindre af sådan nogle drengeting. Og så ville jeg nok også gå i noget andet tøj."*
- *Interviewer: "Og hvorfor er det, at I ikke gør det nu? Hvis det er det, I gerne vil?"*
- *Dreng 5: "Fordi det ville være pinligt."*
- *Interviewer: "Hvorfor ville det være pinligt?"*
- *Dreng 5: "Hmm, det ved jeg ikke. Altså, øh, bare fordi det ikke er helt normalt, at drenge går i pigetøj og ser 'My Little Pony'."*

I ovenstående samtale udtrykker to af drengene, at de fravælger at opføre sig på en bestemt måde, selvom de faktisk har lyst, fordi de ved, at det ikke er sådan, drenge "normalt" opfører sig. Dette er en klar indikation på, at diskursen har givet drengene nogle bestemte positionsmuligheder, og at disse har påvirket deres identitet. De sidestiller dét at gå i "pigetøj" og se "pigeprogrammer" med at være en pige, og hvis man gør det som dreng, så er man i hvert fald ikke en helt "normal" dreng. Dermed kan man sige, at de positioner, som diskursen har tilbudt disse drenge, har påvirket deres selvforståelse i og med, at de opfører sig på en bestemt måde, som de identificerer med at være en dreng, og dermed forstår sig selv som drenge. I nedenstående og sidste afsnit af analysen vil jeg belyse, hvordan lærernes kønnede forestillinger også kan være med til at påvirke diskursen og dermed elevernes identitet.

Lærernes kønnede forestillinger

I den forrige del af afsnittet har jeg kun beskæftiget mig med elevernes egne kønnede forestillinger, men jeg vil nu også bruge et eksempel på en lærers kønnede forestilling for at analysere mig frem til, hvilke konsekvenser læreres kønnede forestillinger kan have for elevernes identitetsudvikling.

Det eksempel jeg har tænkt mig at benytte er både fra spørgeskemaundersøgelsen og fra fokusgruppeinterviewet. Jeg udvalgte nogle citater fra lærerne i spørgeskemaundersøgelsen, som jeg læste højt for eleverne i fokusgruppen, og bad dem om at forholde sig til det, som læreren sagde. Et af citaterne fra en lærer lyder således:

"Hvis der skal slæbes borde og sodavandskasser til en skolefest, ville jeg udnævne drengene, mens pigerne nok ville få mere ansvar for at organisere indkøb mv."

I dette citat ligger der flere helt klare diskurser om bl.a., at drenge er stærkere end piger, at drenge ikke gider/kan planlægge indkøb og at piger er bedre til/hellere vil organisere og planlægge indkøb. I denne diskurs bliver drenge og piger også positioneret af læreren som hhv. "stærke"/"svage" og "uorganiserede"/"organiserede", og de positioneringsmuligheder som eleverne tilbydes, ligger dermed også inden for de kategorier. Dét, at læreren giver eleverne disse positioneringsmuligheder, og at eleverne underkaster sig dem og dermed forstår sig selv igennem dem, er med til at reproducere diskursen gennem den måde, som vi opfatter og omgås hinanden på. Dette kommer til udtryk i følgende udsnit af samtalen, hvor eleverne forholdt sig til lærerens citat:

- *Pige 1: "Øhm, altså begge køn kunne jo gøre begge dele, men jeg tror også måske at pigerne vil synes det var mest spændende hvis de stod for indkøb end at slæbe sodavandskasser."*
- *Pige 3: "Jeg ville helt klart også helst det som hun også sagde. Det er nok lidt mere en drengeting at skulle bære og flytte ting."*
- *Dreng 5: "Jeg er enig i hvad de siger, men jeg kan også godt blive lidt sur på min lillesøster, hvis hun bare tager noget ned for hylderne, når jeg har en indkøbsliste."*
- *Interviewer: "Så du kan også godt lide at planlægge indkøb?"*
- *Dreng 5: "Ja."*
- *Interviewer: "Så hvis der var en lærer der sagde "du skal ned og slæbe kasser og pigerne laver indkøbsliste", hvad ville du så synes?"*
- *Dreng 5: "At det var uretfærdigt."*
- *Dreng 1: "Jeg kan også bedre lide indkøb. Jeg elsker at være på indkøb, det er det sjoveste."*
- *Interviewer: "Så du ville også synes det var lidt uretfærdigt?"*
- *Dreng 1: "Ja lidt."*

Selvom denne lærer, som citatet er fra, er en helt tilfældig lærer, så er der en helt klar kongruens imellem lærerens diskurs og elevernes positioneringer af dem selv og hinanden. I hvert fald pigernes. Pigerne starter med at sige, at de er enige i, at piger hellere vil planlægge indkøb end at slæbe kasser, og at dét at slæbe kasser nok mere er en "drengeting". Her positionerer pigerne helt tydeligt sig selv og drenge i tråd med lærerens diskurs. Man kan

altså her tale om, at lærerens diskurs tilbyder nogle positioner, som pigerne underkaster sig, når de forstår sig selv, som diskursen tilskriver. De underkaster sig også lærerens positionering af drengene i og med at de siger, at det er en drengeting at slæbe kasser, og deres måde at forstå drenge på, bliver dermed påvirket af diskursen. Pigerne forstår sig selv, deres identitet, bliver også påvirket af dette, da de forstår sig selv som piger, og ikke drenge, da de "passer" ind i diskursen. Deres selvforståelse bliver ikke nødvendigvis ændret, men deres underkastelse af lærerens diskurs, er med til at reproducere denne diskurs om drenge og piger.

Lidt anderledes går det med drengene, som faktisk ikke umiddelbart underkaster sig de positioner, som er blevet tilbudt. Drengene vælger her at udtrykke, at de faktisk hellere ville være med til at planlægge indkøb end at slæbe kasser. Drengene positionerer dermed sig selv på en måde, som ikke anerkender lærerens diskurs, og i og med at de gør det, modvirker de faktisk, at diskursen, i hvert fald i dette tilfælde, bliver reproduceret. Det, at drengene indtager andre positioner end dem, som diskursen tilbyder, er dog stadig med til at udvikle deres selvforståelse, det er bare en anden selvforståelse end dem, som diskursen lagde op til. Deres selvforståelse kan derimod i stedet blive udviklet i andre retninger, som fx at de opfatter sig selv som personer, der har ting tilfælles med begge køn.

Det er altså tydeligt, at de kønnede forestillinger, som lærere og elever har, og de diskurser, som er i skolen, påvirker elevernes forståelse af dem selv og hinanden. Hvordan man som lærer kan forholde sig til denne problematik, vil jeg reflektere over efter næste afsnit, hvor jeg kort vil opsummere og konkludere på mit projekt.

Konklusion

I dette projekt har jeg undersøgt hvilke kønnede forestillinger, der florerer blandt et udsnit af lærere og elever i den danske folkeskole, og hvordan disse forestillinger kan have betydning for elevernes identitetsudvikling. Sammenfattet tyder projektet på, at de kønnede diskurser, der er i skolen, har stor betydning for både elevernes forståelse af sig selv og af andre.

Igennem min analyse, hvor jeg anvendte et socialkonstruktionistisk udsigtspunkt, og her benyttede begreberne diskurs og positionering som analysebærende begreber, stod det klart for mig, at elever hver dag befinder sig i en skolehverdag præget af kønnede forestillinger,

som påvirker deres forståelse af sig selv og andre. Ved brug af bl.a. Dorte Marie Søndergaard (2006) og Jo Krøjer (Ritchie 2005), som trækker på teoretikere som Foucault og Davies og Harré, fandt jeg frem til, at sproget blandt lærere og elever, og herunder altså deres kønnede forestillinger, har indflydelse på elevers udvikling af identitet. Ved brug af diskurs- og positioneringsbegrebet kan jeg argumentere for, at elevers forståelse af sig selv blandt andet bliver skabt gennem de sociale relationer, som de begår sig i, i og med at socialkonstruktionisters forståelse af identitet er, at denne er en sum af de positioner, som vi indtager i diskurser (Søndergaard 2006;146). Igennem min analyse af min empiri stod det også klart for mig, at eleverne både var og blev påvirket af diskursen om køn i skolen, hvilket kunne ses i deres kategoriseringer af, hvad der kendetegner hhv. drenge og piger, samt i den efterfølgende diskussion, hvor det kom frem, at især drengene var meget bevidste om og påvirket af diskursen om, hvad en "rigtig" dreng er. Dette var et tydeligt tegn i min empiri på, at elevernes forståelse af sig selv som enten drenge eller piger, og dermed også en del af deres identitetsforståelse, var blevet påvirket af diskursen.

Analysen understreger den udfordring, det er for læreren at navigere i en skolehverdag fyldt med diskurser og forestillinger om køn uden at komme til at producere og reproducere disse på utilsigtede og ureflekterede måder. Denne udfordring er faktisk så stor, at jeg vil vove den påstand, at man som lærer ikke kan undgå at komme til at medvirke i, at der bliver skabt og opretholdt diskurser om køn i skolen. Det vigtigste i denne sammenhæng er dog, at man er bevidst omkring dette og prøver at rette opmærksomhed mod dette i flere aspekter af sin lærergerning, så man, om ikke andet, kan være med til at mindske de u hensigtsmæssige konsekvenser, dette kan medføre for elevernes alsidige udvikling. Hvordan man som lærer kan rette sin opmærksomhed på denne problematik, vil jeg reflektere over i følgende afsnit.

Handleperspektiv

Da jeg på baggrund af min analyse og konklusion kan konkludere, at lærerens forholdemåde og kønnede forestillinger, har en betydning for elevernes muligheder for at udvikle deres identitet, er det relevant at forholde sig til, hvad dette har af betydning for min fremtidige lærergerning, og hvordan jeg, som lærer, skal forholde mig til problematikken, så jeg undgår at reproducere forestillinger om køn og påvirke elevernes selvforståelse og identitet i en

uhensigtsmæssig retning. I forlængelse af dette mener jeg, at den socialkonstruktivistiske tilgang til køn kan give nye perspektiver på denne problematik, i og med at man her ser på køn som socialt konstrueret, og at det dermed er noget, man som lærer har mulighed for at arbejde med og aktivt påvirke gennem sin forholdemåde over for eleverne.

Det var tydeligt i min empiri, at mange af de kønnede forestillinger som lærerne havde, også gik igen hos eleverne, og dette kunne godt forklares ved, at lærerens forholdemåde er en måde at udøve magt på, som iværksætter en bestemt diskurs (Ritchie 2005;140). Det faktum at lærerens forholdemåde til køn spiller så stor en rolle i produktionen af diskurser og dermed positioneringer hos eleverne, gør det både relevant og vigtigt at overveje, hvordan man som lærer tænker, taler og agerer i skolesammenhænge på baggrund af kønnede forestillinger. Dette aspekt er vigtigt i alle områder af lærerfaget, men måske især i forhold til områderne didaktik, relationsarbejde og klasseledelse, som også er de tre kompetenceområder fra praktikfaget på læreruddannelsen. I forbindelse med den lærerfaglige praksisudvikling er det relevant at anskue problematikken i henhold til disse tre områder, da man herved kan åbne op for nogle af alle de muligheder og udfordringer, som kønsproblematikken rummer. Når man taler didaktik, bliver det her relevant at overveje, om man målsætter, planlægger og gennemfører sin undervisning på baggrund af indlejrede forestillinger om køn, og hvad det så i givet fald får af betydning. Har man fx andre forventninger til drenge, fordi man oplever dem som sværere at motivere, og planlægger og gennemfører man dermed sin undervisning på baggrund af dette og på en måde, som eleverne måske bemærker og agerer efter? I forhold til klasseledelse vil det give mening at forholde sig til, om lærerens ledelse af klassen er påvirket af (ubevidste) kønsforestillinger. Sætter man fx hårdere ind i forhold til larm hos drengene end hos pigerne, håndterer man konflikter forskelligt hos drenge og piger, har eleverne forskellige muligheder for differentiering og variation, alt efter hvilket køn de har, eller taler man i det hele taget bare anderledes til eleverne på baggrund af deres køn? Relationsarbejde omhandler kontakt og relationer til elever, kollegaer og forældre og herunder også anerkendende kommunikation. Også her er det relevant at vurdere, om man er påvirket af kønnede forestillinger, når man kommunikerer i skolesammenhænge. Er ens relation til den enkelte elev påvirket af dennes køn, og har det indflydelse på den måde, man som lærer forholder sig i mødet med den enkelte elev? På baggrund af min analyse og konklusion er alle disse spørgsmål relevante at forholde sig til

som lærer, når man søger at mindske de mulige og måske utilsigtede konsekvenser, som kønnede forestillinger kan have for elevernes identitet.

Ovenstående har primært handlet om lærerens praksis og forholdemåde til køn. Der er dog også aspektet omkring elevernes egne kønnede forestillinger. På trods af ovenstående og min konklusion om, at læreren spiller en stor rolle i produktion af kønnede diskurser, mener jeg dog ikke, at man udelukkende kan "bebrejde" lærerne. Eleverne befinder sig godt nok i skolen i en stor del af deres vågne timer, særligt efter den nye skolereform, men når de ikke er i skole, bevæger de sig også inden for andre sociale arenaer, hvor de indgår i andre sociale relationer med en masse forskellige mennesker, fx som en del af en familie eller via færden på diverse sociale medier. I disse mange sammenhænge vil eleverne også blive konfronteret med kønnede forestillinger og diskurser om køn, og disse vil, nøjagtig som dem i skolen, også påvirke elevernes forståelse af sig selv og hinanden. Derfor skal læreren ikke udelukkende forholde sig til sin egen praksis, men også elevernes. Her bliver det også en del af lærerens ansvar at uddanne eleverne til selv at være kritiske over for diskurser og på baggrund af det, selv tage stilling og handle. Læreren har en mulighed for og måske endda også et ansvar for at udfordre eksisterende diskurser og magtrelationer.

"Dannelse er netop evnen til at indgå i en dialog på trods af forskellige leveformer og værdisæt ... bruge evnen til selv at vokse som menneske, stille spørgsmålstejn ved egne værdinormer samt kunne forandre sig i forhold til samfundets udvikling uden at miste sit eget grundlæggende fundament og ståsted." (Licthenberg 2007).

For at fremme denne dannelse, som ovenstående citat beskriver, kunne man med fordel arbejde med en interkulturel pædagogik i sin undervisning. Denne tager afsæt i det socialkonstruktivistiske syn på mennesket, og man arbejder her med at facilitere undervisning, der opfordrer elever til at tænke kritisk over kategorisering og fremmer cultural literacy og verdensborgeren som dannelsesideal (Buchardt & Fabrin 2012). Dette kunne være en medvirkende faktor i, at eleverne bliver mere bevidste om de diskurser og kønnede forestillinger, som de hver dag er en del af og dermed reproducerer.

Perspektivering

I begyndelsen af denne proces havde jeg egentlig et andet udgangspunkt og en anden tilgang til mit projekt, som jeg også finder yderst relevant, hvilket jeg i det følgende vil beskrive. Jeg valgte dog at skifte fokus, men jeg er stadig meget optaget af denne problematik, og mener derfor, at det kunne være interessant at undersøge nærmere. Dette handler om den samfundsmæssige tendens, som er fremme i tiden lige nu. Det er en tendens, hvor man ikke "må" gøre forskel på mennesker på baggrund af sociale kategorier, som også lægger sig op ad den socialkonstruktivistiske forståelse af mennesker. Det drejer sig bl.a. om den kønsneutrale opdragelse, som har vundet indpas i Sverige, og som også er på vej frem i Danmark. Denne tendens ses også i nyere kønsforskning, bl.a. i antologien 'Åbne og lukkede døre', hvor der også argumenteres for at arbejde med et socialkonstruktivistisk syn på køn i pædagogiske sammenhænge, da dette "*åbner op for at forstå individer som forskellige og modsætningsfulde*" (Kirk m.fl. 2010). Da mit projekt også har et socialkonstruktivistisk udgangspunkt synes jeg, at det kunne være spændende at undersøge en anden vinkel af kønsproblematikken, nemlig hvad denne kønsneutrale pædagogik kan have af både positive og negative konsekvenser for elevers kønsidentitet. Dette er som sagt noget, som jeg var interesseret i fra starten, men dele af min empiri lægger faktisk også op til det.

Det handler om et lidt modstridende billede, som min spørgeskemaundersøgelse viste. Jeg stillede et spørgsmål i spørgeskemaundersøgelsen til lærerne om, om de oplevede, at der var forskel på drenge og piger i hhv. fagligt niveau, interesser og adfærd. Her kunne lærerne sætte flere krydser, og de kunne også sætte kryds i "jeg oplever ingen forskel". Her svarede 40 %, at de oplevede en faglig forskel, 80 % oplevede en forskel i både adfærd og interesser og kun 10 % svarede, at de ingen forskel oplever. Dette viser et ret tydeligt billede af, at lærerne oplever, at der er en klar forskel på drenge og piger i adfærd og interesser. Dog bar resten af spørgeskemaundersøgelsen meget præg af udsagn som "de individuelle forskelle er altid større", "opgavedifferentiering handler om det faglige eller tilgangen til arbejdsmetoder, ikke om køn" og "mit syn på køn er underordnet – mit udgangspunkt er altid hvordan jeg tilrettelægger undervisningen, så alle børn får det bedste udbytte". Alle disse udsagn er der som sådan ikke noget overordnet galt ved, de passer faktisk rigtig godt ind i den beskrevne tendens. Grunden til, at jeg fremhæver dette er dog, at jeg synes, at det er paradoksalt, at 80 % af de adspurgte lærere mener, at der **er** en forskel på drenge og piger i adfærd og interesser, men at de alligevel ikke gør tiltag i deres undervisning på baggrund af dette, hvilket bl.a. kan

ses i resultaterne på andre af mine spørgsmål, fx "laver du nogensinde nogle særlige drenge- og pigeopgaver i din undervisning", hvor 90 % svarede nej, eller spørgsmålet "tænker du over kønnet på dine elever, når du planlægger/udfører undervisning?", hvor 70 % svarede nej. Mit eneste bud på, hvorfor lærerne svarer dette (og formentlig også taler sandt) er, at de er så bevidste om den føromtalte samfundsfaglige tendens, at de, på trods af deres holdning til, at der er forskel på drenge og piger, ikke vil gøre forskel på drenge og piger. Jeg synes, det er paradoksalt, når lærerne er så bevidste om deres ønske om at planlægge undervisning, som tilgodeser alle elever, at størstedelen af dem så ikke tager denne problematik med i deres overvejelser.

På baggrund af ovenstående synes jeg, at det kunne være yderst relevant og spændende at undersøge, hvilke konsekvenser denne tendens kan have for elevernes identitetsudvikling. Er den socialkonstruktivistiske tilgang og den kønsneutrale pædagogik nu også det "vidundermiddel", som det er udråbt til i den nyeste kønsforskning, eller kan der være negative konsekvenser ved det? Og omvendt, hvilke positive og negative konsekvenser kunne en pædagogik, hvor man er bevidst om køn, have for elevernes identitetsudvikling? Alle disse spørgsmål er også særdeles relevante i en lærerfaglig sammenhæng, og kunne derfor være med til at give en bredere forståelse og et andet perspektiv på de kønsproblematikker, som jeg som fremtidig lærer, kommer til at stå i.

Litteraturliste

Digitale opslagsværker:

Kilde 1: [http://denstoredanske.dk/Sprog, religion og filosofi/Filosofi/Filosofi og filosoffer - 1900-t./socialkonstruktivisme](http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Filosofi/Filosofi_og_filosoffer_-_1900-t./socialkonstruktivisme)

Kilde 2: <https://da.wikipedia.org/wiki/Socialkonstruktionisme>

Kilde 3: <https://gymdansk.weebly.com/diskursanalyse.html>

Litteratur:

- Andersen, Gorm Bagger & Jesper Boding (2014): *Professionsbacheloropgaven i læreruddannelsen*. 1. udgave, 2. oplag. Dafolo.
- Bredsdorff, Nils (2002): *Diskurs og konstruktion – en samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismer*. 1. udgave. Forlaget Sociologi.
- Buchardt, Mette & Liv Fabrin (2012): *Interkulturel identitet*. 1. udgave, 1. oplag. Gyldendal A/S. København.
- Chor, Jakob (2015): "Lærerformand: Skolegang skal indrettes mere til drengene". September 2015: <http://www.b.dk/nationalt/laererformand-skolegang-skal-indrettes-mere-til-drengene>
- Davies, Bronwyn & Rom Harré (2014): *Positionering: diskursiv produktion af selver*. 1. udgave, 1. oplag. Forlaget Mindspace. København.
- Ditlevsen, Kia (2015): *Socialkonstruktivisme: et andet blik på køn, etnicitet og mad*. Madsociologi. Munksgaard. København.
- Jørgensen, Per Schultz (2002): *Den konstruerede identitet*. Psykologiske grundtemaer. KVAN. Århus.
- Kirk, Ane H. m.fl. (2010): *Åbne og lukkede døre – en antologi om køn i pædagogik*. 1. udgave, 1. oplag. Frydenlund. København.
- Kvale, Steinar (1997): *Kap. 11: Analysemetoder*. Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview. Hans Reitzels Forlag.
- Lichtenberg, Anni Løndal de (2007): "Hvad er dannelse i det moderne samfund?" April 2007: http://www.avisen.dk/blogs/videnom/hvad-er-dannelse-i-det-moderne-samfund_9473.aspx

- Løw, Ole & Else Skibsted (2012): *Psykologi – for lærerstuderende og lærere*. 1. udgave, 2. oplag. Akademisk forlag. København.
- Nordahl, Thomas m.fl. (2010): Rapport til skolens rejseshold: "*Uligheder og variationer*". *Danske elevers motivation, skolefaglig læringsudbytte og sociale kompetencer*. Hamar. Aalborg 2010:
<http://www2.ucn.dk/Admin/Public/Download.aspx?file=Files/Filer/Om%20UCN/Nyheder/2010/Juni%202010/Uligheder%20og%20variationer%20rapport%20til%20rejsesholdet.pdf>
- Rask, Lisbeth (2014): *Identitet*. Ny pædagogisk opslagsbog. Hans Reitzels Forlag. Latvia.
- Richter, Lise (2015): "Hjernen er kønsblind". Information. December 2015.
<https://www.information.dk/udland/2015/12/hjernen-koensblind>
- Ritchie, Tom (2005): *Relationer i psykologien*. 1. udgave, 1. oplag. Billesøe & Baltzer. Værløse.
- Søndergaard, Dorte Marie (2006): *Tegnet på kroppen*. 3. oplag (uændret genoptryk). Museum Tusulanums Forlag.

Bilag 1: Spørgeskema til lærere

1. Tænker du over kønnet på dine elever, når du planlægger/gennemfører undervisning?
  - Ja
  - NejHvis ja, uddyb gerne hvornår, hvorfor og hvordan

2. Oplever du, at der er en forskel på drenge og piger i hhv.: (sæt kryds for ja)
  - Fagligt niveau
  - Interesser
  - Adfærd
  - Jeg oplever ingen forskel
  - Andet (angiv venligst)

3. Laver du nogensinde kønsopdelt undervisning?
  - Ja
  - NejHvis ja, uddyb gerne hvorfor og hvordan

4. Laver du nogensinde nogle særlige drenge- og pigeopgaver i din undervisning?
  - Ja
  - NejHvis ja, hvilke og hvorfor? Hvad synes eleverne om det?

5. Skal eleverne efter din mening sidde dreng/pige/dreng/pige i klassen?
  - Ja
  - Nej
  - Ved ikkeHvis ja, hvorfor? Hvis nej, hvorfor ikke?

6. Er du bevidst om dit eget syn på køn i din undervisning?
  - Ja
  - Nej
  - Ved ikkeKommentér gerne

7. Kan du finde på (både bevidst eller ubevidst) at spørge en dreng om hjælp til noget IT fremfor en pige? Eller komme med eksempler på, at drengene fx helst vil spille fodbold og pigerne hellere vil danse el.lign.?
  - Ja
  - Nej

- Ved ikke
Hvis ja, tror du, at det påvirker elevernes forståelse af køn?

8. Har du gjort andre tiltag i din undervisning på baggrund af din holdning til drenge og pigers forskelle?

- Ja
- Nej
- Ved ikke
Hvis ja, hvilke?

9. Tror du, at det kan være fremmende for elever at blive delt op efter køn? Eller tror du derimod, at det kan være hæmmende? Både ift. personlig og faglig udvikling.

- Jeg tror, at det kan være fremmende
- Jeg tror, at det kan være hæmmende
- Ved ikke
Uddyb gerne dit svar

10. Angiv venligst dit køn, aldersgruppe og undervisningsfag

Bilag 2: Undervisningsplan til observation

Aktivitet	Beskrivelse	Organisering	Materiale	Hjælpe spørgsmål
<u>Introduktion:</u> Dagens indhold/formål	Du fortæller kort, hvorfor jeg er der, og hvad vi skal lave.			
<u>Brainstorm:</u> "Hvad er en dreng/pige?"	Grupperne skal først karakterisere hvad der kendetegner det køn, som de selv tilhører. Derefter gør de det samme med det andet køn. Eleverne skriver deres svar ned.	Klassen deles først op i drenge og piger, og herefter deles de op i to grupper, så der i alt er fire grupper, to drenge- og to pige grupper.	Papir og blyant	-Hvad kendetegner en dreng/pige? Udseende fx? -Hvad kan drenge/piger lide? -Findes der særlige drenge-/pigeting?
<u>Opsamling:</u>	Du samler op på elevernes svar i plenum og skriver gerne deres svar ned på tavlen/smartboard. Bagefter sammenlignes drengenes og pigernes svar. Er de enige eller har de "stereotype" forestillinger om hinanden?	Fælles	Tavle/smartboard	-Hvad har I fundet ud af? -Hvilke særlige kendetegn er der ved en dreng/pige?
<u>Klip fra youtube:</u> "Throw like a girl" "Fake Kondi reklame"	Først spørger du eleverne, hvad det vil sige, når man kaster som en pige? (Brug evt. hjælpe spørgsmål) Derefter viser du klippet. Herefter viser du reklamen. Spørg eleverne, hvordan reklamen fremstiller drenge.			-Er "at gøre noget som en pige" negativt? -Er der andre negative udtryk som det? (tøsedreng, pigesur, tøsefornærmet) -Hvordan er drenge ifølge faxe kondi? Passer det med elevernes tidligere kategorisering? Bliver drenge fremstillet positivt/negativt? -Ville reklamen have været anderledes, hvis den havde handlet om piger? Hvad havde der så været med?
(Forlængelse af forrige aktivitet) <u>Diskussion:</u> "Hvad er en "rigtig" dreng/pige?"	Her kunne jeg godt tænke mig en fælles snak/diskussion på baggrund af det de har lavet/set om, hvad de tænker omkring hvad en "rigtig" dreng eller pige er. Jeg vil gerne have dem til at reflektere over, om de opfører sig på en bestemt måde, fordi de er hhv. en dreng eller pige (fx fordi de bliver påvirket af reklamer som den fra Faxe kondi, som siger "sådan er drenge")	Klassediskussion		-Hvis man ikke kan lide de ting, som karakteriserer drenge/piger, er man så ikke en "rigtig" dreng/pige? -Kan man overhovedet tale om en "rigtig" dreng/pige? Kan man ikke bare være, som man har lyst til?

Bilag 3 – Interviewguide fokusgruppeinterview

Indledende spørgsmål:

Hvor gamle er I? Hvad kan I godt lide at lave? Går I til nogen sport/fritidsaktiviteter?

Spørgsmål:

Kønsopdeling:

- Synes I, at der er noget, som drengene er bedre til end pigerne og omvendt? Fx matematik og fodbold? Hvorfor tror I, at det er sådan? Tror I, at de er født sådan eller tror I, at det er fordi de bruger mere tid på det? Ville en pige kunne blive ligeså god til fodbold, hvis hun spillede det ligeså meget som en dreng?
- Er drengene mere urolige end pigerne? Er pigerne bedre til at sidde stille end drengene? Hvorfor?
- Synes I, at det kunne være en god idé/sjovt at dele noget af undervisningen op i drenge/piger? Hvorfor/hvorfor ikke? Hvad skulle forskellen være? Skulle det være aktiviteterne eller emnet fx?
- Hvis nu man delte det op, så drengene og pigerne lavede forskellige ting, ville der så ikke være nogen, som ikke lærte noget nyt? Ville man så ikke blive låst fast i det man allerede er god til i stedet for at blive bedre til noget nyt? Eller ville det kun være godt, fordi man så fik mere ud af det i det hele, hvis man syntes at det var mere spændende eller sjovt?

Identitet:

- Hvordan skal man opføre sig, hvis man er en dreng/pige? Er der nogen regler eller noget man ikke må?
- Har du prøvet at opføre dig på en bestemt måde, fordi det var sådan en dreng/pige "burde" opføre sig? Er der nogen ting, som I ikke gør/leger, fordi I er en dreng/pige? Hvorfor ikke? Hvad hvis I gjorde, hvad ville der så ske?
- Er det mere okay at være en drengepige end en tøsedreng?
- Hvis nu der ikke var noget, der hed drenge og piger, tror I så, at I ville være anderledes? Ville I, drenge, fx gå med kjole, makeup, neglelak? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvad synes I, om de her udsagn? Er I enige/uenige? (lærerudsagn)

- Jeg tænker mest over køn, når jeg skal udvælge litteratur. Drengene vil oftest gerne have noget med noget mere action, og pigerne vil gerne have noget med kærlighed.
- Hvis der skal slæbes borde og sodavandskasser til en skolefest, ville jeg udnævne drengene, mens pigerne nok ville få mere ansvar for at organisere indkøb mv.
- Drengene har sværere ved at sidde stille og har mere brug for at være fysisk aktive end pigerne.